

Вплив транснаціоналізації на формування міжнародних виробничих мереж.

Сучасні тенденції глобалізованого економічного простору у своїх антиномічних проявах виявляють альтернативні варіанти заповнення економічних ніш. Дуалізм процесу транснаціоналізації дає можливість розглядати регіоналізацію як рушійну силу міжнародної фрагментації виробництва (МФВ). Сучасна школа економістів-міжнародників пропонує поняття регіоналізації – як результат довгострокових перетворень зв'язків між країнами, які об'єднані у певні союзи, блоки чи кластери, формують специфічний економічний простір на спільній для них території. [1] Моделі МФВ, які представлені у дослідженнях Ronald W. Jones та Henryk Kierzkowski, визначають необхідність використання міжнародних виробничих мереж (МВМ) на сучасному етапі. Ключову роль у них виконують супутні послуги, які є зв'язковим та першочерговим елементом у формуванні таких виробничих мереж. Моделі міжнародної фрагментації виробництва дають нам можливість розглядати МВМ як один із сучасних методів поширення виробництва, і таким чином розміщувати фрагменти виробництва у нових виробничих блоках, залучаючи при цьому різні країни. І як наслідок імплементації МФВ – здешевити своє виробництво. Процес транснаціоналізації пропонує альтернативні варіанти розгляду виробництва. На даний момент економісти-міжнародники пишуть про нове "століття мереж", беручи до уваги зусилля великих корпорацій по створенню глобальних мереж під своїм керівництвом. Управління стратегічними взаєминами фірм розглядається як основний фактор успішності в бізнесі, а динаміка мереж – як основа міжнародного маркетингу. [2,С.103] Акцентується особлива увага на формуванні глобальних мереж, об'єднанні в їхніх рамках не лише виробничого, а й інноваційного бізнесу, комплексного управління якістю продукції .

Дослідження ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) підтвердило, що мережева організація створює нову інноваційну систему, що забезпечує не тільки науково-технічні, але й організаційні зміни. Головна перевага мереж – розподіл ризиків і гнучкість, яка необхідна в умовах швидкої зміни ринкової кон'юнктури. Тому корпоративні мережі залучають набагато більше прямих іноземних інвестицій, ніж традиційні компанії. Перехід до мережевих кооперативних відносин фірм наприкінці ХХ століття названий *революцією мереж*. [2,С.104] Автор виходить з того, що спершу використовувалась схема виробництва та співробітництва відповідно до моделі інтегрованого виробничого ланцюга, і лише внаслідок економічних трансформацій утворювалась міжнародна виробнича мережа.

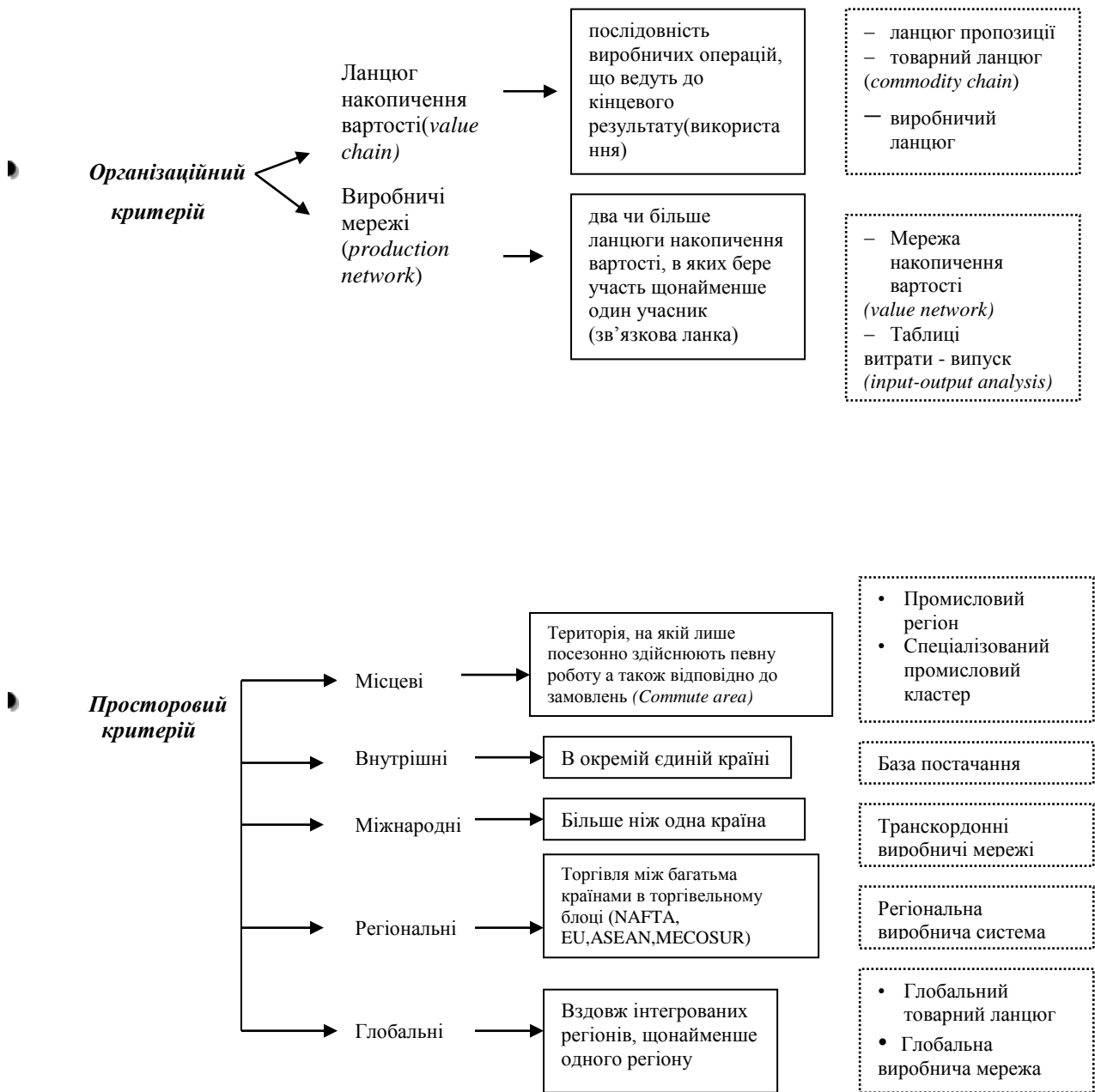
Тому виникає необхідність у: а) виділенні різниці між поняттями ланцюга та виробничої мережі; б) системно проаналізувати взаємозв'язок між процесами транснаціоналізації та її впливу на міжнародну фрагментацію виробництва і, зокрема, на міжнародні виробничі мережі.

Концепція міжнародної виробничої мережі (International production networks) розроблена у багатьох роботах Dieter Ernst та визначається як географічне поширення діяльності лідируючих брендів виробників товарів та складових компонентів, відносин як з їх філіалами, так і з незалежними постачальниками.[1,С.50] Дослідник Michael Borrus у роботі «International Production Networks in Asia: Rivalry or Riches» розглядає МВМ як сукупність відносин між фірмами, на основі яких компанія організовує свою діяльність, починаючи від досліджень та розробок, дизайну продукту, виробництва, розповсюдження продукції та використання супутніх послуг. [2,С.58] Таке трактування міжнародної виробничої мережі є схожим до концепції вертикальної ієрархії “vertical keiretsu”, що використовується та активно реалізовується у Японії. Проблематикою феномену міжнародних виробничих мереж займаються такі іноземні науковці як Greg Linden(США), Françoise Lemoine (Франція) «Integrating Central and Eastern Europa in the European

Trade and Production Network», Rob van Tulder and Winfried Ruigrok (Німеччина), Timothy J. Sturgeon(США), John Zysman, Eileen Doherty, Andrew Shwartz «Cross National Production Networks and the Re-organization of the European Economy». З розглянутих робіт автор може зробити висновки про те, що огляд є досить поверховий і відсутній аналіз по галузях економіки, що на думку автора, дало б глибшу характеристику МВМ. Оскільки ця тема є досить новою (дослідження починаються із 1990 років і лише іноземними економістами), тому, на жаль, за вітчизняними науковцями не помічено досліджень на дану тематику лише окремі статті щодо інтеграції *виробничих ланцюгів*. Саме Михайленко Н.А. і акцентував свою увагу на понятті ланцюга та його ролі у процесі глобалізації виробництва, і не досить чітко розмежовує поняття виробничого ланцюга та виробничої мережі. Перевагою цього дослідження є власне те, що Михайленко Н.А. одним з перших вітчизняних науковців спробував акцентувати увагу та проаналізувати інтегрований виробничий ланцюг.[2] Сьогодення вимагає розгляду не лише вертикального поєднання певних дій та операцій, а й поєднання з горизонтальною поширеністю на інші регіони та країни. Що власне і є основою міжнародної фрагментації виробництва.

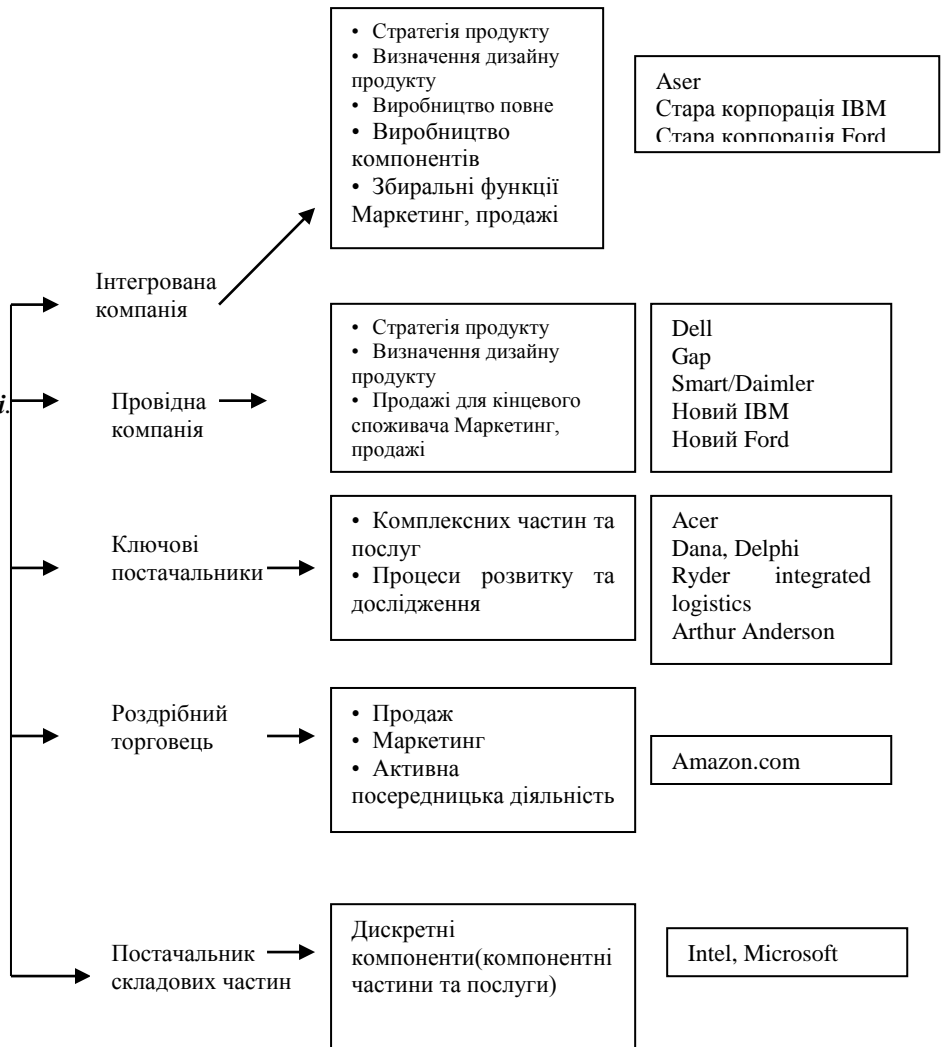
Перш за все варто визначити відмінності між поняттям виробничого ланцюга та виробничої мережі. Різниця та, що ланцюг (*chain*) є вертикальною послідовністю дій у процесі постачання, споживання і обслуговування. У той час як мережа (*network*) поєднує і вертикальну, і горизонтальну послідовність економічних дій, включаючи та охоплюючи кілька країн. Термін ланцюг накопичення вартості (*value chain*) здебільшого використовується для характеристики окремої частини діяльності, яка у певний період часу проходить через велику кількість операцій, динамічних конфігурацій які знаходять своє відображення у понятті *мережа*. Детальну характеристику цих визначень показано на рисунку 1 відповідно до певних критеріїв.

Рисунок 1. Характеристика ланцюга накопичення вартості/виробничих мереж за критеріями ¹

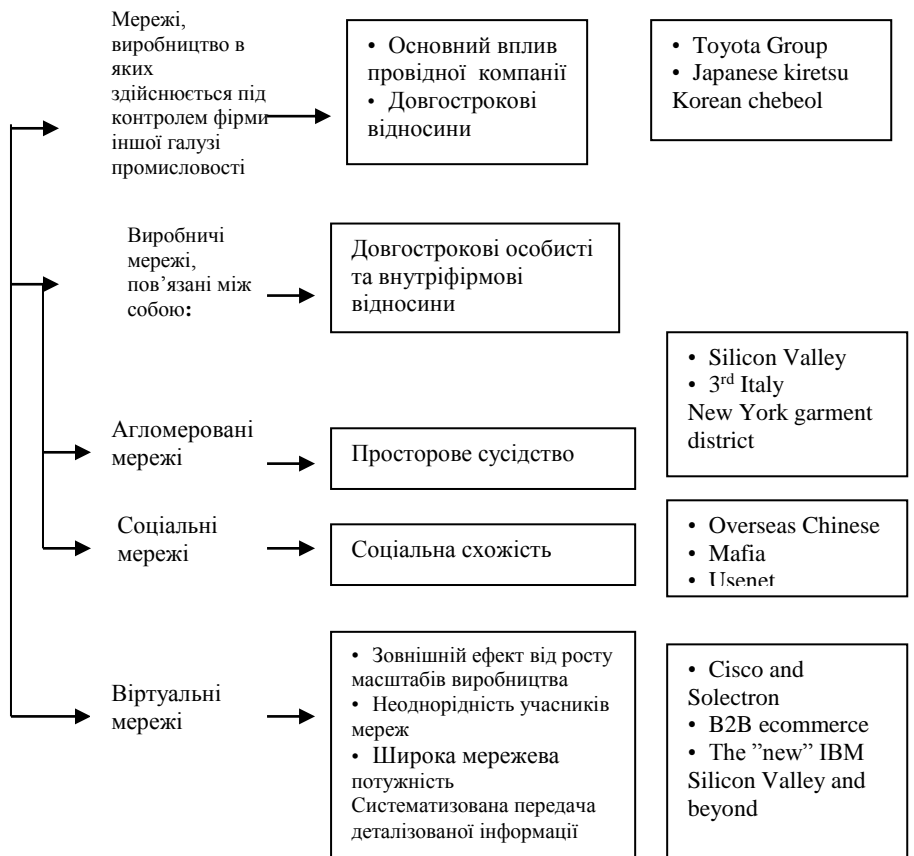

¹ Складено самостійно на основі [4].

Критерій визначення за характеристикою учасників виробничої діяльності.

Характеристика мереж за стилем управління

Мабуть найважливішим критерієм ланцюга нарахування вартості та виробничих мереж є керівництво (управління). Відповідно до цього розрізняють 3 види мереж:

- мережі, виробництво в яких здійснюється під контролем фірми іншої галузі промисловості (*captive or authority production network*);
- виробничі мережі, пов'язані між собою (родинні) (*relational production network*);
- віртуальні виробничі мережі (*virtual production network*).

У мережах, виробництво в яких здійснюється під контролем фірми іншої галузі промисловості (*captive or authority production network*) управління здійснює провідна компанія. Наприклад, виробничі мережі, керовані японськими компаніями включають в себе постачальників, що досить сильно залежать від одного чи кількох ключових фірми-покупця. Відносини покупець-постачальник часто формуються між філіями окремої промислової групи (*industrial group*). Провідні компанії можуть інвестувати їх постачальників і через деякий час здійснювати фінансовий контроль. Ці компанії часто скеровують філіяльних постачальників до адаптації виробництва технологій і системи контролю якості відповідно до стратегій провідних компаній.

Виробничі мережі, пов'язані між собою (*relational production network*), мають тенденцію до утворення через призму соціальної та просторової схожості і особливо за допомогою довготермінових контрактних відносин між компаніями. Можна детермінувати їх як агломераційні мережі (*agglomeration networks*), основою яких є просторова близькість (сусідство), та соціальні (*social networks*). Недоліками таких мереж є високі прохідні та географічні бар'єри.

Віртуальні мережі пов'язані високо інноваційними, але невертикальними провідними компаніями з рядом багатofункціональних

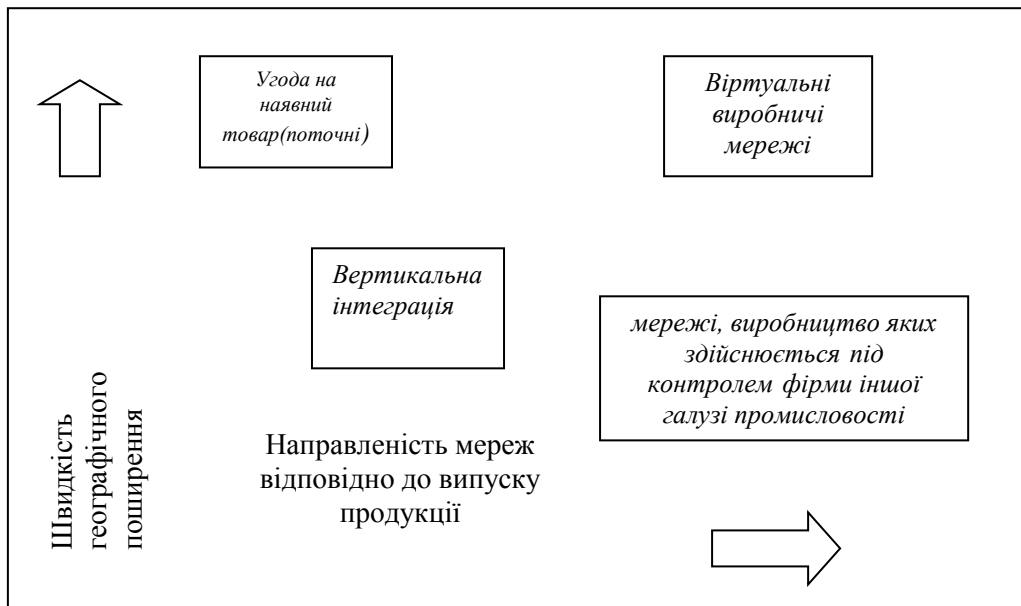
постачальників. Ключові постачальники здійснюють широкий ряд послуг відносно виробництва, включаючи логістику, процеси розробки (інженерні процеси), купівля компонентів, виробництво, подетальна зборка, пакування, розповсюдження і після продажний сервіс, у той час, коли провідні компанії здійснюють інноваційну політику, маркетинг, визначають ринок для нових товарів.

Аналіз цієї моделі дозволяє виділити потенційні недоліки віртуальних виробничих мереж. Постачальники можуть зробити наступний крок у розвитку своїх власних кінцевих продуктів у конкуренції з їх покупцями.² Рисунок 1 дає детальнішу інформацію щодо мереж відповідно до стилю управління в них. Позитивізм віртуальних виробничих мереж детермінується швидкістю (направленістю), яка на рисунку 2 зображена двома вимірами: швидкість географічного поширення мереж та направленість мереж за швидкістю випуску продукції. Дані процеси здійснюються за рахунок відносної втрати впливу керівництва на віртуальну мережу та впевненості у технічні стандарти номенклатури на стільки на скільки дозволяють це зробити інформаційні технології, включаючи цифрову техніку та B2B е-комерцію для кодифікування (інколи автоматизування) передачі комплексної інформації вздовж між фірмових зв'язків.

Інформатизація та глобалізація трансформують механізм формування попиту, пропозиції і ціноутворення, поведінку споживачів та виробників на ринку, процеси максимізації прибутку і безпосередньо виробничий цикл. Таким чином полегшується формування виробничих ланцюгів та пришвидшується утворення виробничих мереж, підсилюються взаємозв'язки і взаємозалежності між галузями та виробничими блоками.

² У 1970-1980 роках американські виробники електроніки використовували японські фірми електротехніки для кінцевого виробництва своїх товарів. В результаті американські фірми, такі як RCA втратили контроль над визначенням продукту та зменшено прикріплення своїх брендів до японського конструювання і виробництва товарів. Відповідно американські виробники електроніки втратили свої переваги.

Рисунок 2. Виробничі мережі: географічний фактор у порівнянні з швидкістю випуску продукції [2, С.45]

У міжнародних виробничих мережах слід враховувати стратегії їх поширення, враховуючи особливості галузей, де розміщені. У текстильній промисловості варто взяти до уваги не лише диференціацію місця виробництва, але і векторність на специфічні ринки під впливом глобалізації. На даний момент текстильна промисловість характеризується наявністю великих корпорацій, таких як Burlington у США, Toray в Японії, Coats у Великобританії та Marzotto Group в Італії. Зростання процесів регіоналізації для текстильної промисловості означає переміщення кваліфікованої та наукомісткої праці у країни, які зберігають першість, це США, Японія, Німеччина, Італія. А низькооплачувана робота здійснюється у Латинській Америці, Азії, Східній Європі, Північній Америці. На даний момент є три нових регіони, в яких активно розгалужуються міжнародні виробничі мережі:

США ↔ Мексика ↔ Карибський басейн

Японія ↔ Східна ↔ Південно східна Азія

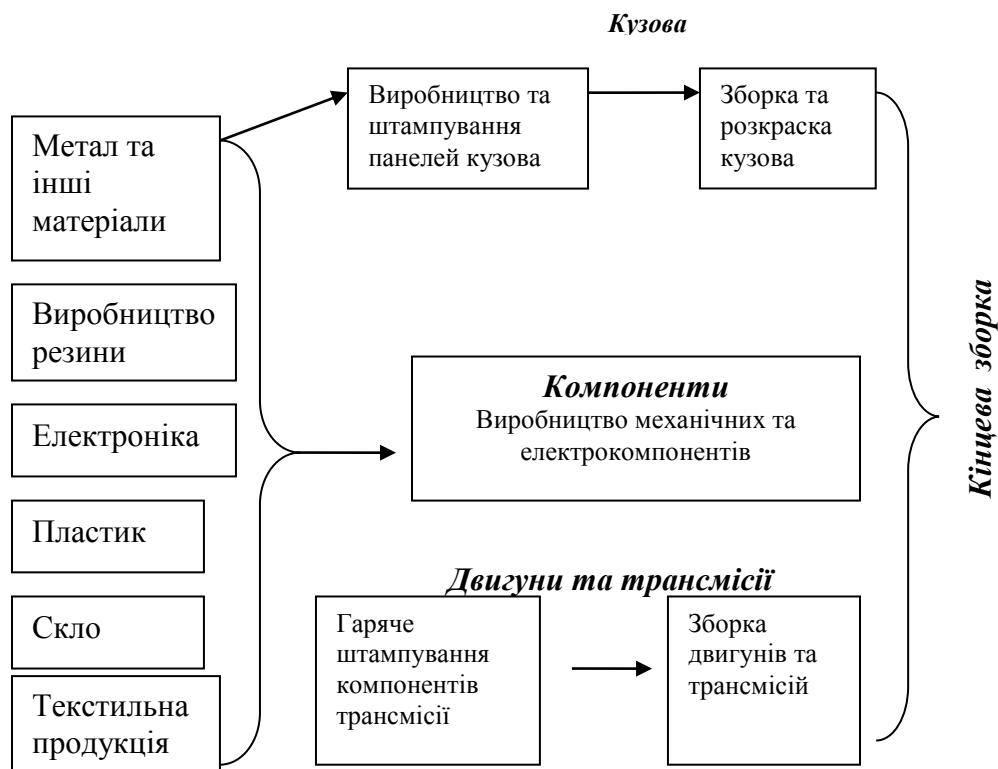
Західна Європа ↔ Східна Європа ↔ Північна Африка.

Наступним виробничим гігантом є автомобілебудування. Це як правило галузь по збиральних функціях. Саме автомобілебудування було

піонером у розбудові своїх виробничих мереж. Безліч компонентів та напівфабрикатів виробляються незалежними фірмами у різних галузях економіки. Рисунок 3 показує наявність трьох основних процесів, які ведуть до кінцевої зборки автомобілів і відповідно до побудови мереж за такою схемою :

- виробництво кузова;
- виробництво компонентів;
- виробництво двигунів та трансмісій.

Рисунок. 3. Схема автомобільної виробничої мережі. [5, С.356]

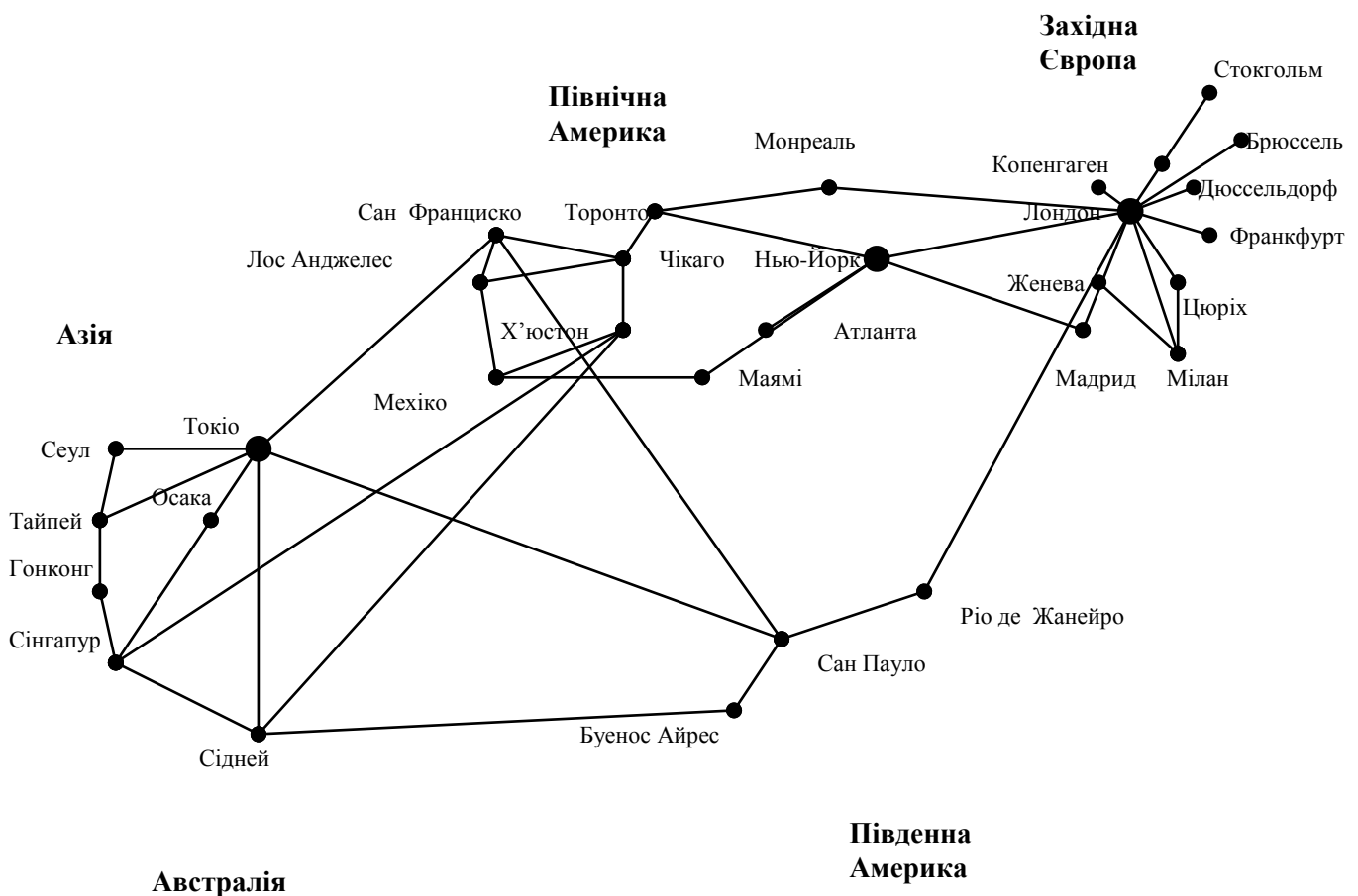
У розвитку виробничих мереж виділяють такі етапи:

- технологічний ланцюг всередині підприємства;
- міжгалузеві виробничі ланцюги в рамках вертикально інтегрованого концерну, які поєднуються разом з горизонтальною інтеграцією і мають своє відображення у міжнародних виробничих мережах;

► встановлення конкуруючими фірмами електронних торгівельних платформ, які дозволяють управляти технологічними потоками цілої галузі, при цьому активно розвиваються логістичні центри.

Відповідно така природа цієї галузі дає можливість надзвичайно вигідно розмістити своє виробництво, враховуючи останні тенденції глобалізації та інтеграції світової економіки.

Рисунок 4. Розміщення головних корпоративних та регіональних органів управління у виробничих мережах³

У глобальному масштабі є лише невелика кількість міст, що можуть бути як корпоративними так і регіональними головними органами управління при ТНК. Такі *глобальні міста* економістами-міжнародниками описуються як *контрольні точки* глобальної економіки. На рисунку 4 спрощено проілюстрована карта таких центрів. Як такі розглядаються три міста – це

³ Складено самостійно.

Токіо, Нью Йорк та Лондон. Транснаціоналізація економіки і зокрема виробництва дає можливість виділити інші ключові міста у кожному з трьох великих економічних регіонів світу – Західна Європа, Північна Америка та Азія, а також Австралія та Латинська Америка. Адже подальша інтеграція Європейського Союзу та швидке зростання Східно Азійських економік певним чином простимулювало потребу регіональних центрів у цих містах. Американські корпорації давно практикують таку діяльність на теренах країн старої Європи при здійсненні регіональних операцій. Аналогічна ситуація з Японськими та Східно азійськими багатонаціональними компаніями. На рисунку 5 показано основні варіанти поширення виробничих мереж.

Рисунок 5. Основні види географічної організації ТНК при формуванні МВМ⁴

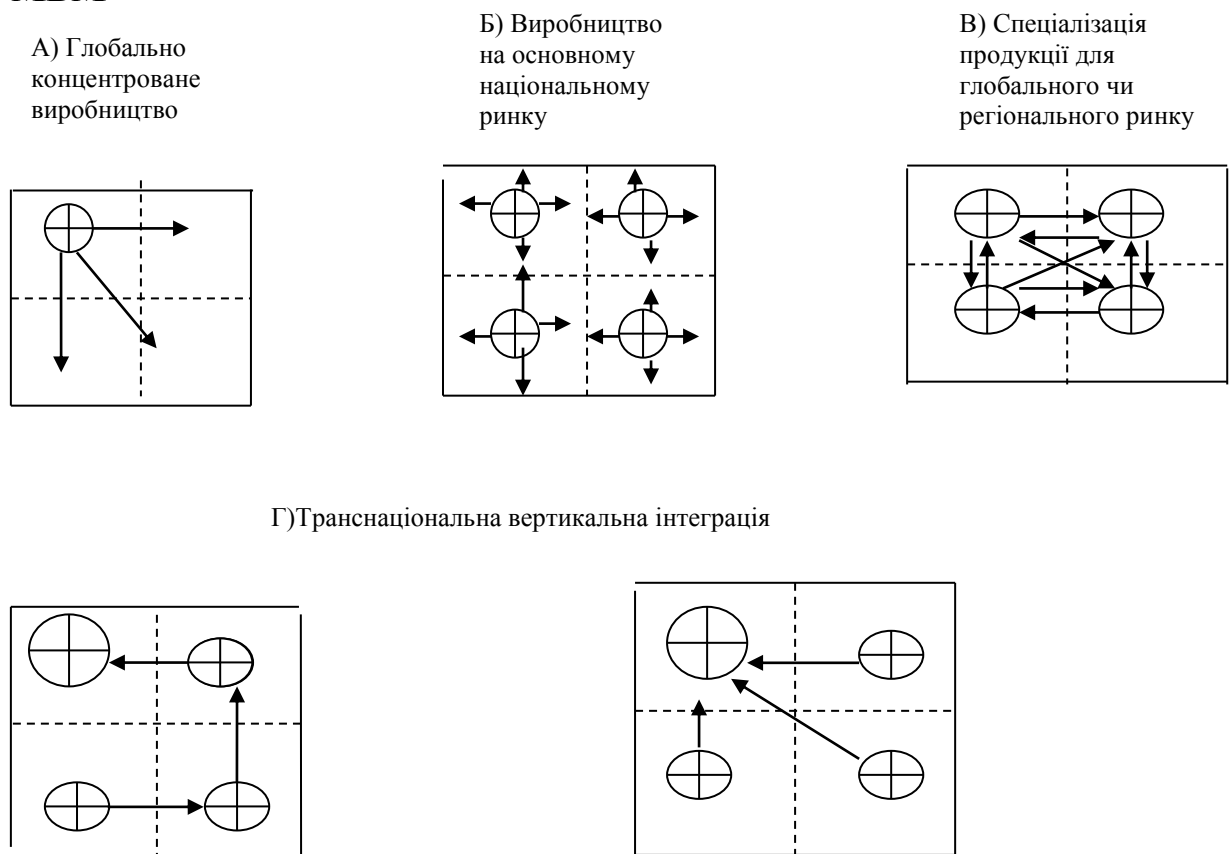

Рисунок 5 (А) зображає найпростіший випадок. Все виробництво зосереджено у єдиному географічному об'єкті (чи щонайменше в рамках

⁴ Складено автором на основі [5].

однієї країни) і експортує через мережу ТНК. Це класичний випадок з чого починали багато японських компаній допоки не пішли услід територіально розподіленого глобального виробництва (в умовах утворення міжнародних виробничих мереж та в процесі фрагментації виробництва). Відповідно до рисунку 1 це місцеві або внутрішні виробничі мережі.

Рисунок 5 (Б) визначає певні особливості: виробництво розміщене та орієнтоване безпосередньо на специфічні національні ринки, які є схожими до ринку фірми, яка ініціює утворення виробничих мереж, тут іде мова про міжнародні виробничі мережі.

Рисунок 5 (В) зображає приклад виробництва, який на даний момент активно використовують ЕУ та НАФТА. Наявність величезного внутрішнього ринку разом із різницею у забезпеченні факторами виробництва між членами об'єднань. Такий сценарій розвитку подій присвячений збереженню та розвитку швидше регіонального ринку ніж національного, як це було в попередньому випадку (5 (Б)). Відповідно до вище показаної характеристики мереж (рисунок 1) – регіональні виробничі мережі.

На рисунку 5 (Г) показано можливі варіанти розвитку подій при раціоналізації виробничого процесу шляхом спеціалізації та фрагментації виробництва. Матеріали, ресурси, напівкомплектуючі матеріали, розміщені в різних частинах світу та транспортовані між географічно (територіально) розподілених виробничих блоків утворюють інтегровані виробничі ланцюги, і пройшовши через ряд економічних операцій, трансформуються у виробничі мережі. Таким чином традиційний зв'язок між виробництвом та ринком частково розмиваються. Адже випуск продукції однієї компанії в окремій країні є напівфабрикатом і частково сировиною для іншої фірми, але вже іншої країни. Таким чином утворюється інтегрований виробничий ланцюг, який при залученні кількох країн та при певному ускладненні процесу виробництва переходить у більш складний рівень – міжнародні виробничі мережі.

Висновки

Асиметричність глобалізації приводить до пошуків мінімізації негативних наслідків стиків дезінтеграції та інтеграції економічних процесів. Представники нової теорії торгівлі⁵ пропонують кластерну модель господарювання. А одним із варіантів розвитку МВМ можна розглядати мережу з моносекторних міст (не лише як наукомістких територій), а й як центральні вузлові елементи у виробничій мережі. Такими інституційними одиницями є вище названі *глобальні міста*, які й ініціюють утворення виробничих блоків при фрагментації виробництва. Автор робить висновок, що виробнича мережа може розглядатись як сукупність кластерів, адже одним із видів мереж є саме агломераційні (концентрація кластерів і як приклад Силіконова долина).

Виникнення та розвиток виробничих інтегрованих ланцюгів, а за разом і міжнародних виробних мереж є наслідком впливу сучасних тенденцій глобалізації. Основним фактором впливу є інформатизація, яка змінює процес формування попиту та пропозиції на світових товарних ринках. Виникнення глобальних виробничих ланцюгів породжує в свою чергу зародження нових форм співробітництва між суб'єктами міжнародних економічних відносин, таких як аутсорсинг, стратегічні договірні (контрактні) відносини, міжнародна фрагментація виробництва. У галузі машинобудування та електротехнічної промисловості управління виробничими ланцюгами, що переходять у виробничі мережі має свою особливість, яка полягає у спеціалізації та звуженні технологічної орієнтації виробництва завдяки використанню аутсорсингу та міжнародної фрагментації виробництва.

Основною тенденцією на сучасному етапі є перехід від подальшого укрупнення корпорацій та холдингів на базі злиття та поглинань до мережевого типу організації виробництва за допомогою виробничих блоків.

⁵ Krugman, Fujita, Venables, Puga.

Глобалізація та інформатизація економіки, спеціалізація фірм через призму ключових постачальників зробили неефективним подальше укрупнення вертикально інтегрованих корпорацій.

Література:

1. Гладій І. Й. Транснаціональна регіоналізація глобалізованого економічного простору: системно-синергетичний підхід // Журнал європейської економіки. – Том 3 (№1). – березень 2004. – с. 79-95.
2. Михайленко Н.А. Інтеграція виробничого ланцюга – сучасна особливість структури світових товарних ринків // Проблемы материальной культуры. – ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ. - с. 103-108.
3. Integrating Central and Eastern Europe in the European Trade and Production Network, Françoise Lemoine, Berkeley Roundtable on the International Economy (University of California, Berkeley) Year 1998 Paper BRIEWP107, P.50.
4. Tales from the 'Global' Economy: Cross National Production Networks and the Re-organization of the European Economy John Zysman, Eileen Doherty, Andrew Schwartz, June 1996, P. 58.
5. Timothy J. Sturgeon. How do we define value chains and production networks? Massachusetts institute of technology. October 1, 2000. P. 6-17.
6. Peter Dicken. Global shift. Reshaping the global economic map in the 21st century. – 2004 – P. 356.